

Consecințe lingvistice ale migrației: limba română în context italian. Studiu de caz

Harieta TOPOLICEANU

Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” Iași / Università degli Studi di Torino
harieta.topoliceanu@unito.it

Abstract: The present paper focuses on a brief description of a complex phenomenon that concerns the current multiethnic and multicultural society, that is the linguistic consequences of emigration, particularly regarding the Romanian immigration in Italy. The research is based on the analysis of the written productions of the students native speakers of Romanian language who attended a laboratory of Romanian language offered by the Department of Foreign Languages and Literatures and Modern Cultures of the University of Turin, and aims at highlighting the influences exerted by the Italian language on the Romanian language of the mentioned subjects and the dynamics of the Romanian language written and transmitted by these young people, members of the Romanian community in Turin, one of the largest communities of foreign residents in Italy.

Keywords: *contact linguistics, linguistic interferences, linguistic transfer, languages in contact, Romanian language in immigration context.*

În contextul general al dezbaterilor privind contactul dintre limbi și consecințele lingvistice ale migrației ce caracterizează societatea din epoca actuală, prezenta intervenție propune un studiu de caz bazat pe analiza producțiilor scrise ale studenților români care au frecventat (în anii universitari 2013/2014 și 2014/2015) un laborator de limba română, organizat în cadrul Departamentului de Limbi și Literaturi Străine și Culturi Moderne al Universității din Torino, și urmărește atât observarea influențelor exercitate de limba italiană asupra limbii române a subiecților menționați, cât și evidențierea dinamicii limbii române scrise și vehiculate de acești tineri, membri ai comunității românești din Torino, una dintre cele mai numeroase comunități de rezidenți străini din Italia.

Laboratorul amintit a fost coordonat de prof. Roberto Merlo și adresat studenților de origine română (sau basarabească) care au inclus și disciplina Limba română în planul studiilor de Master oferite de Departamentul de Limbi și Literaturi Străine și Culturi Moderne al Universității din Torino (Italia). Structura laboratorului s-a axat pe traduceri din română în italiană și pe analiza unor romane românești propuse pentru un festival de literatură care se desfășoară de mai mulți ani, la Chambéry, în Franța, *Le Festival du Premier Roman*.

Festivalul, dedicat romanelor de debut ale unor scriitori selectați (francezi sau din alte țări participante, printre care și România), a fost înființat în 1987 și se desfășoară anual, de obicei, în luna mai. Din cauza situației sanitare mondiale, ediția a 33-a a festivalului a fost amânată pentru toamna 2020. Începând cu anul 2012, și România a fost prezentă în cadrul Festivalului, iar mai jos este ilustrată lista laureaților români participanți la edițiile desfășurate până în 2019. Sunt indicate, de asemenea, referințele romanelor de debut ale acestor scriitori:

- 2012, ediția a 25-a: Marta Petreu, *Acasă pe câmpia Armaghedonului*, Polirom, 2011;
- 2013, ediția a 26-a: Florin Irimia, *Defekt*, Brumar, 2012;
- 2014, ediția a 27-a: Matei Cocimarov, *Casa Belzer*, Tritonic, 2013;
- 2015, ediția a 28-a: Cornel Bălan, *Escroc SRL*, Humanitas, 2013;
- 2016, ediția a 29-a: Camelia Cavadia, *Vina*, Editura Trei, 2015;
- 2017, ediția a 30-a: Petru Berceanu, *Cumsecade*, Tritonic, 2016;
- 2018, ediția a 31-a: Bogdan-Alexandru Stănescu, *Copilăria lui Kaspar Hauser*, Polirom, 2017;
- 2019, ediția a 32-a: Iulian Bocai, *Ciudata și înduioșătoarea viață a lui Priță Barsacu*, Polirom, 2018.

Legat de organizarea festivalului, se cuvine să precizăm că secția de română de la Universitatea torineză a constituit, de-a lungul anilor, și un cerc de lectură pentru Festival, în sensul că romanele propuse erau citite și evaluate de către membrii cercului care elaborau apoi un clasament propriu ce era trimis organizatorilor festivalului. Comisia de concurs, reunea/reunește clasamentele primite din partea diferitelor cercuri de lectură și desemna/desemnează un câștigător pentru fiecare limbă, acesta fiind invitat să participe la ediția festivalului din anul respectiv. La Chambéry, în zilele festivalului, se organizează prezentări de carte, întâlniri cu cititorii, ateliere de traducere și secțiuni de semnare de autografe. Romanele propuse spre analiză și discutate în cadrul atelierului de care ne ocupăm în acest cadru au fost următoarele:

- Cristian Ardelean, *Agenția*, Cartea Românească, București, 2013;
- Adina Dabija, *Șaman*, Polirom, Iași, 2013;
- Lavinia Bălulescu, *La mine-n cap*, Cartea Românească, București, 2013;
- Doru Pop, *O telenovelă socialistă*, Cartea Românească, București, 2013;
- Adrian C. Romila, *În drum spre sud. Roman de aventură*, Editura Brumar, Timișoara, 2012;
- Mihai Radu, *Sebastian, ceilalți și-un câine*, Polirom, Iași, 2014;
- Ligia Ruscu, *O dimineață la vânătoare*, Polirom, Iași, 2014;
- Cornel Bălan, *Escroc SRL*, Humanitas, București, 2013;
- Bogdan Costin, *Cum să faci primul milion*, Cartea Românească, București, 2013.

Lucrările elaborate de către studenți, ca partea evaluării finale la aceste laboratoare organizate de către profesorul Merlo în anii universitari indicați, păstrate în arhiva secției de limba română, ne-au fost puse la dispoziție de profesorul coordonator în vederea observării trăsăturilor limbii române scrise a subiecților menționați și au constituit *corpus*-ul de analiză al prezentei cercetări. Materialele analizate au inclus: a) fișe de lectură [în care studenților li s-a cerut să indice referința bibliografică a romanului (titlul, autorul, editura, anul apariției, câteva informații despre autor), tipologia acestuia (gen, specie literară), conținutul (locul desfășurării acțiunii, timpul desfășurării acțiunii, scurtă descriere a personajelor, stil, teme, citate preferate, un scurt comentariu]; b) recenzii pentru 9 romane de debut românești, propuse în cadrul a două ediții ale festivalului (2014 și 2015). Precizăm că toate materialele au fost elaborate de către studenți de origine română (11 studenți români, o studentă din Republica Moldova), aceștia putând însă alege limba în care doreau să redacteze lucrările (română sau italiană). Astfel, trei studenți înscriși în grupele participante la laborator au preferat să redacteze lucrările în limba italiană.

Investigarea preliminară a *corpus*-ului de analiză a pus în evidență câteva trăsături de ordin general privind limba română a acestor studenți. În primul rând, am putut constata, aproape în majoritatea lucrărilor, absența diacriticelor, fenomen explicabil prin neinstalarea pe computerele de lucru a tastaturii românești sau prin lipsa deprinderii de a folosi semnele diacritice în comunicarea mediată de suporturile electronice actuale (smartphone, tablet, iPad, computer). O altă trăsătură de natură ortografică remarcată privește utilizarea eronată a literelor *â/î*, ceea ce dovedește necunoașterea sau nestăpânirea corectă a normelor ortografice ale limbii române actuale. Din rațiuni ce țin de păstrarea autenticității materialului analizat, precizăm că, în exemplele pe care le vom prezenta în lucrare, am menținut ortografia utilizată de studenți (cu lipsa semnelor diacritice).

În linii generale, greșelile ortografice identificate pot fi grupate în două categorii: a) simple scăpări, cauzate de neglijența în redactare, care nu au un caracter sistemic (de exemplu: *un melanj nedeslusit de **ideii**, primul băiat important din viața **protagoniste***); b) erori cu caracter recurent, produse prin încălcarea unor reguli ale sistemului limbii române. În *corpus*-ul analizat am putut remarca prezența a numeroase exemple aparținând mai ales celei de-a doua categorii, aceasta fiind și categoria care prezintă interes pentru analiza lingvistică.

Printre greșelile recurente înregistrate se numără: scrierea într-un singur cuvânt a unor expresii care ar trebui să fie scrise în cuvinte separate (*nici el **numai**{nu mai} era cel de **altă dată**{altădată}; până **numai**{nu mai} este; **deajuns**{de ajuns/de-ajuns}; Marcel s-a ținut de promisiune, deși era mai **învârstă**{în vârstă}etc.), scrierea unor cuvinte în cuvinte separate (***așa dar**{așadar}; o aventură plină de elemente **ne mai văzute**{nemaivăzute}; în așa măsură **în cât**{incât} pare că locurile; **ne având**{neavând} multe lucruri în comun etc.), utilizarea incorectă a cratimei (*prostii **făcut-e**{făcute} de noi toți, religia s-au eutanasia; evenimentele sunt povestite așa cum **sa-u**{s-au} întâmplat; accepta **intru-n**{intr-un} final; specificate***

intru-n{intr-un} mod nu destul de clar, cu care *ș-ia*{și-a} împărțit viciul și norocul; *simți-se*{simțise} bine gustul etc.), lipsa cratimei în cuvinte alcătuite din două părți de vorbire diferite (il determina pe bătrînul Dunca de *ai*{a-i} incredința secretul și *al*{a-l} face părtaș; *completînduse*{completându-se}; după ce practic *la*{l-a} omorît; *taicasu*{taică-su} în loc de tatăl său; unde *sa*{s-a} născut protagonistă; pentru *ai*{a-i} demonstra ceea ce simte; povestea nu *ma*{m-a} atras ca tematică; situația care a *aduso*{adus-o} în pragul disperării; nu vor avea niciodată ocazia de *ași*{a-și} cunoaște într-adevăr sufletele etc.), scrierea fonetică (în are nevoie de libertate pentru *as putea exprima toate capacitățile lui* am evidențiat redactarea eronată a structurii *a-și exprima*; în alegerea scriitoarei de *a scrii*, forma evidențiată indică scrierea fonetică a unei varietăți diatopice pentru verbul *a scrie*; structurile *sa se plimbe de pe un tavan pe altu* sau pentru *simplu* motiv oferă două exemple în care se remarcă lipsa terminației consonantice și, respectiv, a articolului *-l*, fenomen specific limbii vorbite; în *partierele* blocurilor sau în alegerea scriitoarei de *a scrii*, ortografia cuvintelor evidențiate reflectă o pronunție regională), necunoașterea formelor de plural ale unor substantive și adjective (construirea *replîcelor*{replîcelor}; *pivotul întregii*{întregii} povestiri), utilizarea nepotrivită a formelor substantivelor cu două forme de plural (*plecarea tinerilor creieri* în loc de ~ *creiere*), ortografierea eronată a unor forme flexionare pentru substantive (*rezolvînd fără a ezita problema prietenii*{prietenei} sale Eleni; pe parcursul *povestirii*{povestirii}; *femeia vieții*{vieții} sale; *ochii*{ochii} *Apriliei* și a [sic] *femeiei*{femeii} de pe tavan; începe să descrie [...] verile petrecute la Măgina, *ani*{anii} de liceu, *ani*{anii} de facultate, *prieteni*{prieteni}, *colegi*{colegii}, *vecini*{vecinii} și dragostea; unul din [sic] *bărbați*{bărbații} cei mai importanți din viața protagonistei; cu *ochi*{ochii} adevărului; a oferit *detalii*{detalii}; abis al *vieții*{vieții}; în momentele grele ale *vieții*{vieții}; prima parte a *cartii*{cărții}; la o bere cu *prieteni*{prieteni}; sensul *povestii*{poveștii}; sfârșitul *lumi*{lumi}; începutul *povestirii*{povestirii} etc.), ortografierea incorectă a pronumelui semi-independent *al* (*omul de încredere a*{al} boierului; doi prieteni, invitați *ale*{ai} rudelor; cele mai importante evenimente *a*{ale} cărții; lipsesc părți întregi *a*{ale} propozițiilor; eroina *a*{al} carei nume; după moartea *a*{Ø} mamei sale; misterul *vieții* și *a*{al} viziunilor sale; prezenta *a*{Ø} multor personaje; unul din [sic] puțini [sic] prieteni *a*{ai} Adinei; debutul în proză *a*{al} scriitoarei; cu toate mișele *ale*{Ø} meciurilor viitoare; ultimele decenii *a*{ale} secolului XX; din imaginile *ale*{Ø} copilăriei; critic *a*{al} noilor tendințe etc.), ortografierea incorectă a formelor adjectivului pronominal de întărire (*însăși*{însuși} protagonistul; îl ajuta pe *însasi*{însuși} protagonist[*sic*]; pe ele *însuși*{însuși}; de a fugi de ea *însumi*{însăși}; *însasi*{însuși} boierul Constantin Dunca; să se cunoască una pe cealaltă și pe ele *însuși*{însuși} etc.), ortografierea eronată ademonstrativelor (*aceea*{acea} libertate), a formelor flexionare ale pronumelui semi-independent *cel* (*aventura ei ceea*{cea} mai mare), a pronumelui relativ compus (*cea ce*{ceea ce} simte; *cea ce*{ceea ce} spune; *cea ce*{ceea ce} pare; *cea ce*{ceea ce} poți numi etc.), redactarea eronată a formei de infinitiv pentru verbele cu tema în *-i* (*va trăii*{trăi} bine și fără griji; totul va *fi*{fi} clar; imposibilității ei de a *iubii*{iubi}), nestăpânirea formelor flexionare ale pronumelor personale (*unor elevi pe care rar le*{ii} interesează ceva etc.), utilizarea

eronată a expresiei *ca și* în structuri non-comparative (*el ca și*{ca} *tată nu suportă, pur și simplu, să o vadă că suferă*). Prezența acestor greșeli în *corpus*-ul analizat se datorează nestăpânirii regulilor ortografice și morfo-sintactice specifice limbii române, fiind greșeli comune și în cazul limbii române scrise în România.

În planul sintaxei, analiza *corpus*-ului a evidențiat dezacorduri de diferite tipuri. În cazul erorilor de această natură, am remarcat, de pildă, acordul de gen realizat după genul pe care substantivele îl au în limba italiană. Iată un exemplu de acest tip: *cand trebuie sa retii **personajele** principale si ce legatura au între ei*{ele}. Termenul *personaj* este un substantiv de genul neutru în limba română, însă echivalentul său din limba italiană, *personaggio*, este de genul masculin, fapt ce explică alegerea formei *ei* (pronume personal, genul masculin, numărul plural), în locul formei *ele* (cu referire la un substantiv neutru, numărul plural). Un alt caz de acord eronat a fost identificat și în următorul exemplu: *începutul evenimentelor au*{are} *loc in septembrie*. După cum se poate observa, predicatul propoziției a fost acordat la plural, fiind pus în corelație cu pluralul *evenimentele* și nu cu substantivul *începutul*, adevăratul subiect al propoziției). O situație analogă se observă și în următorul exemplu: *unul din* [sic] *motivele de critica pot*{poate} *fi...* Și în acest caz acordul a fost făcut cu un plural, reprezentat de substantivul *motivele*, și nu de pronumele nehotărât *unul*, cum ar fi fost corect.

Numeroase sunt și cazurile în care se remarcă necunoașterea uzului potrivit al registrelor limbii. În multe dintre lucrările scrise analizate se remarcă utilizarea unor elemente ce țin de registrul regional sau colocvial (*din păcate, asta este*{aceasta este situația; așa stau lucrurile}; *este o alternativă valabilă pentru a-ți omorî timpul, in statia de autobuz sau daca nu e nimic interesant de privit la televizor; Nu-i*{nu este} *un text care sa te puna pe ganduri...*; *cum ni-a*{ne-a} *fost demonstrat, sfarsitul ii*{este} *mai aproape de noi decat ne putem imagina; sa isi ia viata in propriile mani*{mâini}; *taicasu*{tatăl său}; *din cauza asta*{din acest motiv; din această cauză} *pe parcursul romanului nu este menționat etc.*), utilizarea neadecvată a discursului direct într-un text argumentativ (*s-a întors la părintele Nicodim zicând: e a patra viata parinte, dar eu...* etc.). În textele analizate nu lipsesc nici elementele specifice comunicării scrise pe chat: (*☺; face sa fie shi*{și} *el printre suspectați; shi*{și} *iar as reveni la introducere etc.*)

Am remarcat, totodată, utilizarea nepotrivită a unor termeni (*este încrezut*{încrezător} *în propriile puteri*) și influența altor limbi asupra (orto)grafiei unor cuvinte (*alcoholic* în loc de *alcoolic*, după modelul reprezentat de eng. *alcoholic*; *film American*, structură în care adjectivul a fost scris cu majusculă după modelul reprezentat de adjectivele care indică naționalitatea în unele limbi, cum este cazul limbii engleze; *momente genante*{jenante}, <j>-ul românesc fiind redat prin grupul <ge> după modelul reprezentat, probabil, de limba franceză, în cuvinte precum *garage*).

Însă fenomenele de interferență lingvistică cu ponderea cea mai mare în *corpus*-ul analizat privesc, firește, contactul dintre limba română și limba italiană. În ceea ce privește contactul dintre limbi cu referire la migrația românească, există studii recente dedicate interferențelor și modificărilor apărute în limbajul

vehiculat de românii stabiliți în Italia [Merlo, 2007; Cohal, 2014] sau Spania [Jianu, 2012], țări în care fenomenul migrator românesc a cunoscut cea mai mare pondere în ultimii ani. Referitor la interferențele lingvistice dintre română și italiană remarcate în *corpus*-ul analizat, acestea pot fi grupate în cele două categorii principale de fenomene care vizează contactul dintre limbi, și anume *împrumutul* și *calcul lingvistic*. Dacă prin împrumut se are în vedere preluarea și introducerea unor termeni din limba A (limba donatoare) în limba B (limba receptoare), calculul lingvistic reprezintă un procedeu similar

„care se produce – implicit sau explicit, conștient sau inconștient – atunci când un vorbitor pus în situația de a confrunta două limbi (prin traducere, prin faptul de a fi bilingv etc.) percepe anumite proprietăți ale unor cuvinte și/sau structuri dintr-o limbă A și le transferă în limba B, reproducând modelul din limba A cu mijloace proprii limbii B.” [Merlo, 2007: 241].

În timp ce împrumutul presupune lipsa cuvântului în limba receptoare în care intră și la sistemul căreia se adaptează, calculul lexical presupune existența a cel puțin două cuvinte, unul în limba donatoare și unul în limba receptoare, între care se pot stabili analogii care duc la transferul de proprietăți de la unul la celălalt [cf. Merlo, 2007: 242]. Cu alte cuvinte, prin calcchiere se transferă dintr-o limbă în alta aspectul fonetic (și grafic), proprietățile morfologice și semantice ale termenului străin care modifică sistemul limbii în care acesta intră, în timp ce prin împrumut se transferă cuvântul propriu-zis care, în multe cazuri, pierde total sau parțial trăsăturile fonetice și morfologice pe care le avea în limba de origine, adaptându-se sistemului limbii receptoare, cu eventuale modificări semantice. În cazul împrumutului se face ulterior distincția între *împrumuturi adaptate* (parțial sau total) și *neadaptate* la sistemul grafic, fonetic și morfofonologic al limbii receptoare. Împrumuturile identificate în *corpus*-ul analizat aparțin cu precădere primei categorii și, având în vedere ocurențele, par să fie percepute de către subiecți drept cuvinte românești: **memorizarea**{memorarea} *numelor* (după modelul it. *memorizzare*); **idei dezordinate**{dezordonate} (după modelul it. *disordinate*); **legera**{ușoara} *ironie* (după modelul it. *leggera*, ar mai putea fi vorba aici și de redarea <j>-ului românesc prin grupul *ge*, după modelul unor împrumuturi franțuzești prezente sub această formă în italiană, de ex. *garage*, *vezi* și *supra*); **deliriu**{delir} (după modelul it. *delirio*); **o deluzie**{deziluzie; dezamăgire} *de dragoste* (după modelul it. *delusione*); **linia**{linia} *timpului* (după modelul it. *linea*); **surprinde pulsația**{pulsul} *vieții* (după modelul it. *pulsazione*); **desi se fac referimente**{referiri} (după modelul it. *riferimenti*); **urmărind partita**{meciul} *meciul* (după modelul it. *partita*); **aleatul**{aliatul} *rușilor* (după modelul it. *alleato*); **vis foarte particular**{deosebit} (după modelul it. *particolare*).

Câteva exemple întâlnite în text ar merita, poate, o atenție aparte: de pildă *fără impedimenti*{piedici} (după modelul it. *impedimenti*). Lipsa utilizării semnelor diacritice în text, ne permite să avansăm ipoteza că în termenul evidențiat, care indica un substantiv la numărul plural, subiectul avea în vedere

un <ț> românesc, ca în modelele rom. *frate-frăți, munte-munți*. Redarea grafică a sunetului [ts] prin *t* fără semnul diacritic (*Ń*) o bănuim și în exemplul: *temele romantului*{romanului}, cuvânt obținut după modelul it. *romanzo*. Nu credem că subiectul avea în vedere cuvântul ¹*romantul*, ci mai degrabă ¹*romanțul*, după it. *romanzo*. În acest caz, am putea vorbi și despre un fenomen de calc fonetic [cf. Merlo, 2007: 241], obținut prin redarea [tz]-ului italian (căruiua îi corespunde la nivel grafic un <z>) prin <ț>-ul românesc.

Pe de altă parte, am remarcat influența aspectului grafic al limbii italiene și asupra unor cuvinte din limba română, ca de pildă: *tecnologia*{tehnologia}, *psicologia*{psihologia}, fenomen care ar putea fi interpretat și drept calc grafic [cf. Merlo, 2007: 250]. O parte a greșelilor de această natură își găsesc explicația în faptul că subiecții au o mai mare deprindere cu scrisul în limba italiană, decât cu cel în limba română. Pentru mulți dintre ei, limba română este o limbă mai mult vorbită decât scrisă, fiind limba pe care o folosesc, aproape exclusiv, în comunicarea cotidiană cu membrii familiei sau cu prietenii români. Experiența acumulată în ultimii ani, în calitatea de lector de limba română la universitatea torineză, ne-a permis să cunoaștem și aspecte legate de școlarizarea preuniversitară a acestor subiecți. Am putut afla, astfel, că mulți dintre acești subiecți au efectuat aproape întregul parcurs școlar în Italia, fapt ce explică slaba deprindere cu scrisul în limba română. O altă trăsătură de ordin grafic des întâlnită ar fi înlocuirea unui <u> cu <o> în împrumuturi latine culte sau romanice, după cuvântul omoradical din italiană, ca de pildă *vis foarte particular* (după modelul it. *particolare*). În *corpus*-ul analizat am întâlnit și cazul unui termen împrumutat sub formă modificată, vocala <o> din italiană fiind înlocuită cu <u>, termenul astfel obținut fiind considerat mai adecvat sistemului limbii române: *evenimentele ce o circundă*{înconjoară}, după modelul it. *circonda*.

În seria calcurilor lingvistice, am identificat, de asemenea, numeroase calchieri sintactice după limba italiană și anume: forma pasivă cu verbul *a veni* (*cand vin „prezentate”*{sunt prezentate} *personajele mai relevante, vin menționate*{sunt menționate} *și numele...; in roman vin descrise*{sunt descrise} *evenimente* etc.), formarea timpului mai mult ca perfect al indicativului după modelul reprezentat de limba italiană și anume verbul auxiliar la indicativul imperfect, urmat de participiul trecut al verbului de conjugat (*erau venuti*{veniseră}), preferința pentru folosirea infinitivului în locul conjunctivului (*care dau de banuit a fi o crima; naratorul a fost obiectiv in apovesti* după it. *nel raccontare; il determina pe batrînul Dunca de ai incredinta secretul și al{a-l} face* părtaş; este *interesant a analiza; ajung a culmina* cu după it. *arrivano a* etc.), folosirea posesivelor sau a pronumelor personale în genitiv în locul «dativului posesiv» românesc, utilizat frecvent în limba română (*exprima punctul ei de vedere* după modelul it. *esprime il suo punto di vista*, în loc de *își exprimă punctul de vedere; o modalitate perfectă de a regenera mintea noastră, a fluidifica sufletul nostru* în loc de *o modalitate de ne regenera mintea, de a ne fluidifica sufletul* etc.), redarea complementului indirect în dativ, cu prepoziție, un fenomen prezent în limbile romanice, convergent cu unele varietăți ale românei actuale șicare ar putea fi

descriș ca o re-romanizare a limbii române întrucât este vorba și despre un fenomen existent în limba română veche (*focalizarea este internă a textului*, după modelul it. *è interna al testo; se adresează la un lector*, după it. *si rivolge a un lettore*; reproducerea unor construcții factitive italienești (**face un vis**{are un vis; visează} după modelul it. *fa un sogno*). Cazurilor de interferență lingvistică menționate li se mai pot adăuga și calcurile frazeologice în care sunt reproduse tipare ale unei structuri italienești: **în mod ca protagonistă** (după modelul it. *in modo da/che...*), **în schimb de povești** (după modelul it. *in cambio di storie*); **elementul [...] care le și desparte mai mult ca altceva este Tudor** (după modelul it. *più di ogni altra cosa*); **căutată de Adina în oricare loc** (după modelul it. *in qualsiasi posto/luogo*); **se întinde pe o arcă de timp** (după it. *un arco di tempo*); **demn de notă** momentul în care șeful agenției spune... după modelul it. *degnò di nota*).

Din *corpus*-ul analizat nu lipsesc nici calcurile semantice care privesc modificarea, după un model italian, a sensului unui cuvânt românesc deja existent și neschimbat ca formă: **cunoștințe vaste despre acest argument**{subiect} (după modelul it. *argomento*); **să facă un paralel**{comparație} (după modelul it. *parallelo*).

Un caz a parte de calc pe care l-am putea numi «pragmatic» sau de natură pragmatică, întrucât nu privește calchiera unor tipare gramaticale, ci selectarea unor forme asemănătoare la nivel lexical, dar diferite la nivelul frecvenței de utilizare în cele două limbi în contact, l-am întâlnit în următoarele exemple: **nu îl găsesc un roman care să...; găsesc că...** În aceste exemple, verbul utilizat (*a găsi*) este un verb care, potrivit DEX, are și sensul de ‘a fi de părere, a socoti’, însă frecvența lui de utilizare, în această accepțiune, este mult mai redusă față de situația înregistrată în limba italiană, unde verbul *trovare* (al cărui prim sens este echivalent sensului primar pe care verbul *a găsi* îl are în limba română și anume acela de ‘a da de (sau peste) ceva sau cineva’) este mult mai des folosit cu sensul de ‘a fi de părere, a socoti’. O situație similară este reprezentată de termenul *ambient* (**într-un ambient complet diferit**, după modelul it. *ambiente*), preferat cuvintelor românești cu o mai mare frecvență de utilizare, *mediu* sau *ambianță*.

Din motive de spațiu, nu discutăm în acest cadru dificultățile legate de încadrarea interferențelor lingvistice într-o anumită categorie (calc sau împrumut). Ne limităm la a spune că, de multe ori, aceste fenomene privesc mai multe paliere lingvistice și pot fi interpretate din mai multe perspective, ceea ce face dificilă descrierea exactă și neechivocă a mecanismelor care stau la baza producerii acestora. Scopul acestui studiu de caz era acela de a observa dacă și în ce măsură fenomenele de interferență se manifestă și în cazul redactării în limba română a unor „teme pentru acasă”, elaborate, prin urmare, nu sub presiunea examenului și a timpului limitat avut la dispoziție.

Încheiem această intervenție cu câteva observații finale, de ordin general. Analiza *corpus*-ului avut la dispoziție ne-a permis să observăm că fenomenul de interferență cel mai des întâlnit este calcul, prezent la mai toate nivelurile limbii, fapt explicabil, în parte, prin înrudirea celor două limbi în contact, româna și italiana, dar și prin slaba conștiință lingvistică a subiecților. O altă trăsătură identificată privește slaba stăpânire a registrelor limbii, în special a registrului scris, literar. Această

realitate își găsește explicația în faptul că subiecții nu au avut acces la o formare instituționalizată în limba română, limba italiană furnizându-le, de cele mai multe ori, terminologia utilizată. Drept urmare, româna acestora tinde tot mai mult să piardă statutul de limbă maternă și să devină ceea ce Balboni numește – referitor la limba copiilor imigranților italieni din Statele Unite – «limbă etnică», prin aceasta înțelegându-se o limbă vorbită de către comunitatea de origine a unei persoane, dar pe care persoana în cauză nu și-a însușit-o ca limbă maternă, fiind vorba despre o limbă pe care o aude în cadrul familiei și care, de cele mai multe ori, nu este limba standard a țării de origine, ci o varietate locală [cf. Balboni, 2012 (2008): 10].

Demersul întreprins ne-a permis să observăm că interferențele înregistrate în producțiile scrise elaborate de către studenți în condiții diferite față de cele din timpul examenelor universitare sunt în mare parte similare cu cele înregistrate în cadrul examinărilor (scrise și orale) organizate la sfârșitul cursurilor de lectorat pentru grupa vorbitorilor nativi, pe care le-am organizat în ultimii ani la Universitatea din Torino. Materialul analizat, deși limitat la un număr redus de producții scrise, ne-a oferit ocazia, pe de o parte, să semnalăm dinamica limbii române scrise și transmise de acești studenți (fenomenele observate în producțiile scrise, fiind prezente, și în vorbire), iar, pe de alta, din perspectiva activității didactice pe care o desfășurăm în context italian, ne-a furnizat elemente utile pentru (re)structurarea programelor didactice viitoare care trebuie să țină seama de problemele de natură lingvistică pe care limbile în contact, în cazul de față limba română și limba italiană, le ridică. Suntem de părere că monitorizarea constantă a acestor fenomene se dovedește extrem de necesară în vederea adoptării unor strategii didactice adecvate care să se axeze pe reflectarea asupra limbii române scrise și vorbite de către acești studenți români și pe conștientizarea fenomenelor de interferență lingvistică, în scopul evidențierii și corectării, pe cât posibil, a greșelilor de limbă cauzate de transferul lingvistic de proprietăți din limba italiană în limba română.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

- DEX, 2012: Academia Română, Institutul de lingvistică „Iorgu Iordan – Al. Rosetti”, *Dicționarul explicativ al limbii române*, București, 2012, Editura Univers Enciclopedic Gold.
- Balboni, 2018 (2012): Paolo Balboni, *Le sfide di Babele. Insegnare le lingue nelle società complesse*, Utet, 2018 (2012).
- Balboni, 2012 (2008): Paolo Balboni, *Fare educazione linguistica. Attività didattiche per Italiano L1 e L2, lingue straniere e lingue classiche*, Utet, 2012 (2008).
- Cohal, 2014: Alexandru Cohal, *Mutamenti nel romeno di immigrati in Italia*, Milano, FrancoAngeli, 2014.
- Jieanu, 2012: Ioana Jieanu, *Interferențe lingvistice româno-spaniole*, Iași, Editura Lumen, 2014.
- Merlo, 2007: Roberto Merlo, „Interferențe lingvistice italo-române. Studiu de caz”, în L. Botoșineanu, E. Dănilă, C. Holban, O. Ichim (coord.), *Români majoritari/Români minoritari: interferențe și coabitări lingvistice, literare și etnologice*, Iași, Alfa, 2007, pp. 253-271.